

УДК 336.1:351+616.9(477)

М. А. Дем'янчук,
 д. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;
 старший науковий співробітник, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
 досліджень Національної академії наук України, м. Одеса
 ORCID ID: 0000-0002-3907-3464

О. В. Журавель,
 к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, Одеський регіональний інститут
 державного управління Національної академії державного управління при Президентові
 України, м. Одеса
 ORCID ID: 0000-0002-7531-136X

К. Є. Мельник,
 здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса
 ORCID ID: 0000-0002-7457-8011

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.10.13

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ COVID-19

М. Demianchuk,
 Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance,
 Banking and Insurance, Odessa I. I. Mechnikov National University; Senior Researcher, Institute of Market
 Problems and Economic-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Odessa
 O. Zhuravel,
 PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Organizations
 Management, Odessa Regional Institute for Public Administration of the National
 Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Odessa
 K. Melnyk,
 Applicant of the second (master's) level of higher education, Odessa I.I. Mechnikov National University, Odessa

UKRAINE'S FINANCIAL SYSTEM INFLUENCED BY COVID-19

Все більшої вагомості набувають дослідження стану і тенденцій впливу гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на економічну ситуацію і визначення соціально-економічних наслідків. Українська економіка у сучасних реаліях та наявних економічних проблем зазнала серйозних збитків, які продовжують наростати та мають підлягати систематичному моніторингу для визначення можливостей їх подолання. Тому дослідження направлено на аналіз впливу розповсюдження гострої респіраторної хвороби Covid-19 на розвиток фінансової системи України. В роботі розглянуто вплив гострої респіраторної хвороби Covid-19 на вагомні показники розвитку фінансової системи, ключовими гравцями якої є держава, бізнес і громадяни. Основними індикаторами соціально-економічного розвитку виступають зміни обсягів валового внутрішнього продукту, стану бюджету, рівня безробіття та інфляції. Аналіз валового внутрішнього продукту за методом кінцевого використання дозволив визначити зміни його структури між споживчими витратами і нагромадженням капіталу. Виявлено додаткове навантаження на фінансову систему, що спричинило обмеження економічної активності. Державні та місцеві бюджети України за аналізований період виконано не в повному обсязі, проте з метою підтримки національного підприємництва та населення в Україні прийнято низку нормативно-правових актів та створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19 та її наслідками. Реалізована політика уряду щодо підтримки суб'єктів підприємництва та населення у кризовий період має певні результати. Підвищення рівня безробіття в

країні обумовлено скороченням суб'єктами підприємництва чисельності персоналу та масове повернення з інших країн громадян України. Водночас встановлено, що динаміка середньомісячної заробітної плати щорічно скорочується і знижує купівельну спроможність за наявного рівня інфляції. Спираючись на проведені дослідження вважаємо за необхідне удосконалення політики регулювання зайнятості та дій направлених на створення нових робочих місць, а також створення привабливих умов для прискореного виходу з кризового стану і для подолання негативних наслідків карантинних обмежень для формування і забезпечення стійкого макроекономічного середовища.

Studies of the status and trends of the impact of the Covid-19 acute respiratory disease caused by coronavirus SARS-CoV-2 on the economic situation and the determination of socio-economic consequences become increasingly important. The Ukrainian economy in the current realities and existing economic problems suffered serious losses, which continue growing and should be subject to systematic monitoring to determine the possibilities of overcoming them. This study directed to impact the spread of Covid-19 acute respiratory disease at the development of the Ukrainian financial system. The paper examines the impact of the Covid-19 acute respiratory disease on significant indicators of the financial system development and the main players of which are the state, business and citizens. The major indicators of economic and social development are variations in the real gross domestic product, fiscal situation, unemployment rate and inflation. The analysis of the gross domestic product by the end-use method allowed us to determine the changes in its structure between consumer spending and capital accumulation. An additional burden on the financial system was identified, which led to a restriction of economic activity. The Ukrainian state and local budgets were not fully implemented, but in order to support national entrepreneurship and the population in Ukraine a number of regulatory legal acts were adopted and a Fund was created to control the Covid-19 acute respiratory disease and its consequences. The implemented government's policy of the support business entities and the population in the crisis period has certain results. The unemployment increase is due to the reduction number of employees by business entities and the mass return of Ukrainian citizens from other countries. However, it has been established that the trends in average monthly wages decrease annually and reduce the purchasing power at the current level of inflation. Based on the conducted research, we consider it necessary to improve the employment regulation policy and actions should be aimed at creating new jobs, as well as creating attractive conditions for accelerated recovery and overcoming negative consequences of quarantine restrictions for the creation and securing a stable macroeconomic environment.

Ключові слова: фінансова система, Covid-19, політичні заходи, ВВП, бюджет, безробіття, інфляція, заробітна плата.

Key words: financial system, Covid-19, political activities, gross domestic product, budget, unemployment, inflation, wage.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Неочікувана глобальна пандемія гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, спричинила швидкі зміни у світовому економічному та соціальному середовищі, наклала суттєві обмеження на соціально-культурне життя населення і кардинально змінила тренди глобальної економіки. На сьогодні важко спрогнозувати, які остаточні людські жертви та економічні втрати зазнають держави в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі. Влада різних країн запровадила термінові заходи у сфері охорони здоров'я, жорсткі обмеження соціального спілкування, економічної діяльності та ізоляції населення для протидії поширенню коронавірусу. Такі заходи кардинально вплинули на діяльність підприємств і домогосподарств, економіку, обумовили нову хвилю кризових

явищ, падіння ВВП і збільшення рівня безробіття. Враховуючи наростаючі масштаби проблеми, світові організації активно досліджують наслідки такого негативного впливу, намагаючись спрогнозувати подальший економічний і соціальний розвиток. Українська економіка у сучасних реаліях та наявних економічних проблем зазнала серйозних збитків, які продовжують наростати та мають підлягати систематичному моніторингу для визначення можливостей їх подолання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останнім часом дослідження впливу пандемії гострої респіраторної хвороби Covid-19 на економіки, сфери економічної діяльності, суб'єктів господарювання та громадян набувають все більшого значення. Еко-

Таблиця 1. Структура ВВП України за методом кінцевого використання

Період	Номинальний ВВП	Кінцеві споживчі витрати		Валове нагромадження капіталу		Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг	
		млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП
2017	2982920	2552525	85,6	618914	20,7	1430230	47,9	-1618749	-54,3
2018	3558706	3196756	89,8	667953	18,8	1608890	45,2	-1914893	-53,8
2019	3974564	3785133	95,2	500614	12,6	1636416	41,2	-1947599	-49,0
2020	4194102	3923203	93,5	315026	7,5	1637399	39,0	-1681526	-40,1

Джерело: сформовано авторами на основі даних [27].

номічні шоки пандемії впливають на соціальне та економічне становище країн світу [1] та їхні основні макроекономічні показники [2—5] що спричиняє необхідність дослідження антикризових стратегій урядів щодо подолання негативних економічних наслідків запровадження карантину [6].

У літературі з економіки пандемії Covid-19 вивчаються наслідки пандемії і пропонуються можливі напрями політики щодо пом'якшення її наслідків [7]. Це спричинено передусім великим сплеском невизначеності та впливом пандемічних шоків на зростання економіки і фінансову систему [8—10].

Одночасно пандемія значно впливає на світові фінансові ринки [11—13]. Через спалах на світових ринках спостерігається значне зростання волатильності. Водночас державні інтервенції істотно знижують волатильність місцевих суверенних облігацій [14]. Вченими доведено [15] що більш незалежні центральні банки були менш експансіоністськими в грошово-кредитній політиці. Однак у цих країнах уряди були більш експансіоністськими в податково-бюджетній та макрофінансовій політиці.

Оцінювання системного ризику в восьми країнах, які на думку авторів [16] найбільше постраждали від Covid-19, показує різке збільшення системного ризику під час пандемії. Разом з тим з великий вплив мають фінансові інститути. Китайськими вченими [17] виявлено наявність вторинних ефектів волатильності з китайських фінансових ринків на велику кількість традиційних фінансових активів під час спалаху пандемії Covid-19. Вивчення впливу пандемії на взаємопов'язаність фінансового ринку Гонконгу [18] і Ірану [19] показало зростання процесів кластеризації, суттєві зміни прибутковості акцій і фінансування бюджету.

Глобальна пандемія COVID-19 створила серйозні проблеми для світової економіки, включаючи прямі міжнародні іноземні інвестиції [20; 21]. В цих умовах суттєвого значення набувають несприятливі наслідки і для суб'єктів підприємництва [22], ефективність діяльності яких знижується, проте змінні фактори країн різняться. Одночасно виникає ризик зростання рівня безробіття і бідності в країнах з низьким і нижче середнього рівнями доходів [23], до яких, зокрема, відноситься і Україна. Поліпшення фінансової доступності може статися за рахунок термінових заходів по розширенню доступу до фінансових послуг, що в свою чергу може частково компенсувати зростання рівня безробіття і бідності.

Спалах пандемії Covid-19 стала винятковою, безпрецедентною подією, і уряди по всьому світу зробили надзвичайні заходи, які мають як позитивні, так і негативні економічні наслідки [24—26]. Результати досліджень

свідчать про переваги заходів політики в стримуванні системного ризику, які можуть створити додаткову невизначеність на фінансових ринках. Однак дослідження аналізу економічних наслідків карантину внаслідок розповсюдження гострої респіраторної хвороби Covid-19 та аналізу реальних заходів, які застосовані для стабілізації фінансово-економічної ситуації на мікро— та макрорівнях потребують додаткового вивчення.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є аналіз впливу розповсюдження гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на розвиток фінансової системи України. Це обумовлює необхідність визначення динаміки валового внутрішнього продукту за методом кінцевого використання, що дозволить проаналізувати зміни його структури між споживчими витратами і нагромадженням капіталу та зовнішньоторговельного сальдо. Аналіз стану виконання державних та місцевих бюджетів України дозволить визначити ефективність політичних заходів уряду щодо фінансової підтримки суб'єктів підприємництва та населення у кризовий період. Дослідження рівня безробіття та інфляції сприятиме ідентифікації купівельної спроможності населення та формуванням урядів заходів щодо відновлення економічної активності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Непередбачуване глобальне розповсюдження гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричинене коронавірусом SARS-CoV-2, викликало зміни у розвитку світового економічного середовища та фінансовій стабільності. Основними негативними наслідками для будь-якої країни стали часткове припинення діяльності бізнесу, спад темпів розвитку економік та міжнародної торгівлі тощо. При цьому головними об'єктами впливу стали ключові гравці фінансової системи країни: держава, бізнес, громадяни. Це зумовило проведення дослідження розвитку фінансової системи і її ролі в економіці України за допомогою основних індикаторів соціально-економічного розвитку, зокрема: зміни обсягів валового внутрішнього продукту (ВВП), стану бюджету, рівня безробіття та інфляції.

Найважливішим макроекономічним індикатором для будь-якої країни є ВВП, який є сукупною ринковою вартістю кінцевих товарів і послуг, вироблених підприємствами, організаціями та установами протягом певного періоду на економічній території країни (табл. 1). ВВП використовується для оцінки результатів виробництва та споживання, темпів економічного зростання, продуктивності праці, а також формує уявлення про загальний матеріальний добробут нації. Він не тільки відображає

Таблиця 2. Частка страхового ринку у ВВП

Період	Показники		
	Валові страхові премії, млн грн	Питома вага страхового ринку у ВВП, %	Темпи приросту валових страхових премій, % до попереднього року
2017	43431,8	1,46	23,49
2018	49367,5	1,39	13,67
2019	53001,2	1,33	7,36
2020	22577,0	0,54	-57,40

Джерело: сформовано авторами на основі даних [28; 29].

стан економіки в державі, а і впливає на курс національної валюти та грошово-кредитну політику, вартість компаній, а також застосовується при порівнянні країн.

Проаналізувавши структуру ВВП, спостерігаємо його надмірно споживчий характер (зростання від 85,6% у 2017 р. до 93,5 у 2020 р.), і відповідно високий рівень споживання супроводжується вкрай малими ресурсами, які заощаджувались і могли спрямовуватись на валове нагромадження капіталу (зменшення з 20,7% у 2017 р. до 7,5% у 2020 р.). Зазначені зміни спричинені витратою значної частки доходів громадян на ліки і придбання товарів першої необхідності та скорочення частки збережень у структурі їх фінансових активів, у тому числі виведення заощаджених коштів із обороту. Це спричинило додаткове навантаження на фінансову систему країни в частині тимчасово вільних грошових коштів, які можливо було спрямувати на підтримку та активізацію економічної активності підприємств виробничої сфери.

Спроможність суб'єктів підприємництва і громадян до збереження та накопичення капіталів вплинуло і на відокремлену ланку фінансової системи — сферу страхування (табл. 2), що спрямована на формування і використання колективних страхових фондів. Як свідчать статистичні дані, сума валових страхових премій протягом 2020 р. скоротилась у більше ніж 2 рази, навіть незважаючи на поширення серед населення послуг з медичного страхування.

У таких умовах можливості інвестиційного розширення і прискореного відновлення становища у 2021 р. є малоімовірним, адже розширене споживання має, у результаті, зростання зовнішньоторговельного дефіциту. Проте сальдо зовнішньої торгівлі виявилось практично збалансованим. У структурі виробництва домінують товари з низькою доданою вартістю. Стан і динаміка минулого періоду формують базис для відліку економічних змін теперішнього, що спроможний продемонструвати наявне слабке зростання. Так, за 2020 рік відбулося падіння промисловості на понад 7%, вантажообороту — понад 15%, аграрного сектору — понад 13% [27]. Найбільш суттєвими факторами, що вплинули на аграрний сектор України, стали: погодні умови 2020 року, які суттєво погіршили обставини і перспективи для аграрного сектору і можуть проявити негативний тиск на економічне середовище у 2021 р.; істотне прискорення впливу негативних наслідків і розгортання другої хвилі гострої респіраторної хвороби Covid-19, що може знизити показники промисловості, вантажних і пасажирських перевезень, сфери побуту, а з тим прискореними темпами призвести економіку країни до депресивного стану.

Слід відмітити, що не менш важливим важелем впливу на розповсюдження гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, стали політичні заходи уряду країни фінансового спрямування. Так, навесні 2020 р. проведено жорсткі карантинні заходи, внаслідок чого найбільш вразливими галузями виявилися: туризм, готельно-ресторанний бізнес, роздрібна торгівля, приватні пасажирські перевезення, побутові послуги та сфера розваг. У результаті припинення транспортного сполучення частково була зупинена виробнича сфера, а забезпечення транспортування робітників на робочі місця покладено на власників підприємств, що стало причиною спаду промислового виробництва. Українські підприємства, що орієнтовані на випуск продукції кінцевого споживання, зокрема легкої промисловості та товарів широкого вжитку, втратили частково попит на свою продукцію внаслідок падіння індексу реальної заробітної плати.

Значний вплив на економічні і соціальні перетворення в державі мають підприємства малого та середнього бізнесу, які здатні швидко адаптуватися до змін. Але цей сегмент працює нестабільно і в умовах кризи їхня діяльність більше піддається негативним змінам економічного і політичного середовища країни, ніж діяльність великого бізнесу. В Україні і до початку карантинних обмежень умови функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва (МСП) мали багато недоліків. А внаслідок карантинних обмежень біля половини діючих МСП скоротило від 10 до 30% персоналу [27].

Низкою провідних країн реалізуються масштабні програми підтримки національного підприємництва для мінімізації наслідків карантинних обмежень для поліпшення ліквідності, мінімізації наслідків розірвання ланцюгів постачання, надання податкових пільг та канікул, грошових дотацій бізнесу, зниження відсоткових ставок та реалізації кредитних програм. За оцінками МВФ [16] у Польщі передбачено надання кредитних гарантій та мікрокредитування для підприємців обсягом 75 млрд злотих (3,3% ВВП 2019 р.). У Румунії — для гарантій за кредитами та субсидованих відсотках за оборотні кошти і інвестиції МСП надано урядом початкових гарантій на 10 млрд лей (1% ВВП). Велика Британія виділила 27 млрд фунтів стерлінгів на гранти для малих компаній постраждалим секторам, запуск схеми "Кредитування постраждалих від коронавірусу бізнесів" для підтримки МСП. Італія реалізує заходи з підтримки кредитних пропозицій (5,1 млрд євро). Німеччина направила 50 млрд євро субсидій власникам малого бізнесу та самозайнятим особам, розширення обсягу та доступу до гарантій державних кредитів для фірм, спряму-

Таблиця 3. Обсяг виділених коштів з Фонду відповідно до прийнятих постанов КМУ у 2020 р.

№ з/п	Головний розпорядник коштів / Код бюджетної програми	Обсяг виділених коштів з Фонду відповідно до прийнятих постанов КМУ, всього, тис. грн	Виконано за звітний період (рік), тис. грн	Відсоток використаних коштів Фонду, %	Відсоток коштів за бюджетними програмами до загального обсягу коштів Фонду, %
Обсяг коштів Фонду, тис. грн		72013767,8	63727556,1	88,49	100
1	Міністерство соціальної політики, всього	6759786,0	4044278,6	59,83	9,39
1.1	КПКВК 2501520	1369301,7	1271910,2	92,89	1,90
1.2	КПКВК 2501310	107211,0	92736,3	86,50	0,15
1.3	КПКВК 2501320	1807700,0	1807695,4	100,00	2,51
1.4	КПКВК 2501140	233322,0	62744,7	26,89	0,32
1.5	КПКВК 2501170	3242251,3	809192,0	24,96	4,50
2	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, всього	10681590,3	8774816,7	82,15	14,83
2.1	КПКВК 1201390	630362,0	204596,4	32,46	0,88
2.2	КПКВК 1201340	1800000,0	646959,6	35,94	2,50

Джерело: сформовано авторами на основі даних [30].

вавши на ці цілі більше 822 млрд євро (24% ВВП). Загалом урядами багатьох країн на підтримку економіки спрямовано значне державне фінансування, зокрема: Естонія — 2 млрд євро (7% ВВП), Латвія — 1 млрд євро (3% ВВП), Литва — 2,5 млрд євро (5% ВВП), Італія — 25 млрд євро (1,4% ВВП). В Китаї затверджено та імplementовано заходи приблизно на 1,3 трлн юанів (1,2% ВВП), Німеччині — 156 млрд євро (4,5% ВВП), США — 0,5% ВВП на охорону здоров'я, лікарняні відпустки, кредити для малого бізнесу та міжнародну допомогу.

В Україні для здійснення фінансової допомоги створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками [30], джерелом фінансування якого є державний бюджет України (табл. 3). Урядом прийнято низку нормативно-правових актів, які передбачають матеріальну допомогу бізнесу для збереження робочих

місць; одноразову компенсацію бізнесу для сплати ЄСВ за найманих працівників; звільнення платників єдиного податку першої групи від сплати на певний період; списання податкового боргу платників податків у разі, якщо сукупний розмір боргу не перевищував 3060 грн. Загальний обсяг витрачених коштів з Фонду складає 63727,6 млн грн (4,63% від доходної частини державного бюджету та 1,52% від ВВП). На реалізацію заходів із підтримки суб'єктів МСП відповідно до прийнятих постанов КМУ направлено лише 12819,1 млн грн (20,1% коштів Фонду), що значно менше ніж в інших країнах, проте пов'язано із меншими фінансово-економічними можливостями національної економіки.

Здатність уряду виконувати свої зобов'язання залежить від фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку країни. Упродовж фінансової кризи, спричиненої негативними наслідками глобальної пандемії,

Таблиця 4. Динаміка зміни обсягів зведеного бюджету України

Період	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	млн грн	% виконання	млн грн	% виконання	млн грн	% виконання	дефіцит бюджету, млн грн	% ВВП
2017	1 016 969,51	100,7	1 056 973,09	94,4	2122,15	24,0	-42 125,73	-1,41
2018	1 184 290,77	98,7	1 250 189,52	93,7	1893,04	27,3	-67 791,79	-1,90
2019	1 289 849,17	97,5	1 372 350,64	94,1	4762,72	66,5	-87 264,19	-2,20
2020	1 376 673,76	100,3	1 595 395,85	93,7	5736,76	45,3	-224 458,85	-5,35
I кв. 2021	330 822,82	23,5	336 286,46	20,4	851,157	7,6	-6 314,80	-

Джерело: складено та розраховано авторами за даними [31].

Таблиця 5. Динаміка обсягів державних та місцевих боргових зобов'язань

Показники	Період					
	2016	2017	2018	2019	2020	I кв. 2021
Державний борг та гарантований державою борг, млрд грн	1 929,81	2 141,69	2 168,42	1 998,30	2 551,88	2 514,28
Місцеві запозичення, млн грн	2 434,5	1 194,5	7 445,2	5 512,9	9 052,4	3 268,0
Обсяг емітованих боргових цінних паперів органами центральної і місцевої влади, млн грн	37 025,3	32 755,0	65 127,8	227 551,8	258 671,6	106 871,0

Джерело: сформовано авторами за даними [32].

Таблиця 6. Рівень безробіття в Україні

Період	Всього населення, тис. осіб	Економічно активне населення (усе населення у віці 15 років і старше), тис. осіб	Зайняте населення, тис. осіб	Безробітне населення, тис. осіб	Рівень безробіття, %
2017	42 584,5	17 854,40	16 156,40	1 698,00	9,9
2018	42 386,4	17 939,50	16 360,90	1 578,60	9,1
2019	42 153,2	18 155,70	16 668,00	1 487,70	8,6
2020	41 902,4	17 669,80	15 995,60	1 674,20	9,5

Джерело: складено авторами за даними [27].

Таблиця 7. Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні

Період, січень-грудень відповідного року	Середньомісячна заробітна плата		Індекс реальної заробітної плати, %	Індекс споживчих цін, %
	грн у розрахунку на 1 штатного працівника	у % до відповідного періоду попереднього року		
2017	7104	137,1	119,1	114,4
2018	8865	124,8	112,5	110,9
2019	10497	118,4	109,8	107,9
2020	11591	110,4	107,4	102,7
I кв. 2021	12835	116,6	108,5	107,4

Джерело: складено авторами за даними [27].

суттєво погіршився рівень виконання бюджетів (табл. 4) зважаючи на незначне перевиконання дохідної частини бюджету, насамперед через приріст видатків у 2020 р. порівняно із 2019 р. на 223 045,21 млн грн У зв'язку із введенням карантину і припиненням дії транспортного сполучення відбулось гальмування виробничих процесів, що спричинило значне скорочення доходів бюджету. У I кварталі 2021 р. виконання дохідної та видаткової частин бюджету не перевищує 23,5% та 20,4% відповідно, що свідчить про суттєві фінансові обмеження в країні. Це також підтверджується і зростанням з 1,41% у 2017 р. до 5,35% дефіциту бюджету по відношенню до ВВП.

Сучасна ситуація в Україні демонструє, що одним із вагомим чинників, який значно гальмує розвиток країни, є надмірне зростання боргового навантаження. Упродовж останніх років спостерігається тенденція до перевищення видатків над доходами України, що обумовлено нестабільною ситуацією із рефінансуванням боргів попередніх років. На жаль, вагомим джерелом погашення державного боргу та стимулювання соціально-економічного розвитку країни залишається запозичення коштів, що без спрямування в реальні сектори економіки лише погіршує економічний і фінансовий стан України, стримуючи зростання реального ВВП. Складнощі у доступі до зовнішнього фінансування означали зростаючу потребу у використанні внутрішніх джерел фінансування дефіцитів державних фінансів, насамперед через ринок облігацій внутрішньої та зовнішньої державної позики (табл. 5).

Наступним з найвагоміших чинників відновлення економічного зростання України є рівень безробіття — показник, який визначається як відношення кількості безробітних до загальної кількості економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), і виражається у відсотках, оскільки рівень безробіття тісно пов'язаний із величиною втрати ВВП (законом Оукена) [33]. Згідно з ним перевищення фак-

тичного рівня безробіття над його природним рівнем на 1% призводить до відставання фактичного ВВП від його потенційного рівня на 2,5%.

В Україні внаслідок епідемії гострої респіраторної хвороби Covid-19 рівень безробіття виріс із 8,6% до 9,9% (табл. 6). Найбільше постраждали працівники малого та середнього бізнесу. За даними Державної служби статистики України чисельність безробітних сягнула 1,6 млн осіб.

Тобто, припускаючи природний рівень безробіття в межах 6% [33], фактичне безробіття в Україні викликає не менше 10% втрати фактичного ВВП порівняно із його потенційним обсягом. Головними причинами зростання безробіття стали: падіння економіки та відповідне зниження фінансових результатів діяльності підприємств; закриття непрацюючих бізнес-структур, перш за все фізичних осіб-підприємців, та масове повернення з інших країн громадян України тощо. Тому політика регулювання зайнятості повинна бути спрямована на створення нових робочих місць, на приведення у відповідність середньомісячної заробітної плати до продуктивності праці та прожиткового мінімуму, що дозволить як скоротити безробіття і збільшити виробництво, так і підвищити купівельну спроможність громадян.

Додатковим вагомим фактором, що впливає на прискорення економічного відновлення у сучасних кризових умовах та рівень купівельної спроможності громадян, є рівень заробітної плати. Більшість закордонних держав у якості подолання кризи, спричиненою пандемією гострої респіраторної хвороби Covid-19, практикують програми, завдяки яким підтримують рівень доходів працівників і домогосподарств. Ці заходи спрямовані не тільки на збереження купівельної спроможності, постійного сукупного попиту і підтримку сукупної пропозиції, а й на створення доданих вартостей (табл. 7). У Україні вказаний важіль у період гострої респіраторної хвороби Covid-19 спрацював не в повному обсязі.

Показник середньомісячної заробітної плати в Україні протягом аналізованого періоду зростає та на 01.01.2021 р. складає 12835 грн, що на 10,7% більше за попередній період. Проте темпи зростання середньомісячної заробітної плати мають щорічне скорочення. Індикатор, що характеризує зміну купівельної спроможності номінальної заробітної плати (індекс реальної зарплати) протягом останніх трьох років (2018—2020 рр.) поступово зменшується, що свідчить про наявність інфляції. А індекс споживчих цін, який характеризує зміну вартості фіксованого набору споживчих товарів, що найчастіше споживаються населенням, щорічно збільшується та вже за I квартал 2021 року становить 107,4%.

Поширення епідемії гострої респіраторної хвороби Covid-19 вже змінило економічну структуру, створивши нові перешкоди і одночасно перспективи економіч-

ного розвитку, зокрема цифрових систем. Карантинні обмеження зосередили попит на наявних інтернет-послугах та стали передумовою для оцифрування бізнес-процесів більшості компаній, що дозволило їм не опинитися в кризовому становищі та отримувати прибуток. Крім прямого підвищення продуктивності, яке отримують компанії від цифрових технологій, головною перевагою цифровізації є створення нового попиту на нові товари й послуги, а внаслідок формування сприятливого середовища для бізнесу загалом і посилення фінансової стійкості.

ВИСНОВКИ

Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту за методом кінцевого використання, дозволив визначити суттєві зміни у його структурі. Ще більше підвищення споживчих витрат у 2020 р. у порівнянні з попередніми і одночасним зменшенням можливості до нагромадження капіталу, що є наслідком карантинних обмежень. Тому виникле додаткове навантаження на фінансову систему спричинило обмеження економічної активності. Зовнішньоторговельне сальдо є майже збалансованим, проте можливості до інвестиційної активності незначні. Спад діяльності промисловості призвів до превалювання у ВВП товарів з низькою доданою вартістю.

У період поширення гострої респіраторної хвороби Covid-19 більшістю урядів країн реалізованого масштабні програми підтримки національного підприємництва та населення з метою мінімізації наслідків карантинних обмежень, що має позитивні результати. В Україні для здійснення фінансової допомоги прийнято низку нормативно-правових актів та створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою Covid-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками. Проте у порівнянні з іншими країнами в Україні фінансова допомога суб'єктам підприємництва та населенню значно менша через фінансово-економічні обмеження та значне боргове навантаження як державного (внутрішніх і зовнішніх), так і місцевого рівнів.

Скорочення суб'єктами підприємництва, здебільшого малого та середнього, чисельності персоналу та масове повернення з інших країн громадян України призвело до підвищення рівня безробіття з 8,6% у 2019 р. до 9,5% у 2020 р. Це вимагає від урядів удосконалення політики регулювання зайнятості та дій направлених на створення нових робочих місць, у тому числі робочих місць нового типу. Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні щорічно скорочується (+10,4% у 2020 р. на відміну від +37,1% у 2017 р.), що знижує купівельну спроможність при наявному рівні інфляції.

Таким чином, розглянувши вагомні фактори розвитку фінансової системи в умовах кризи, спричиненої розповсюдженням гострої респіраторної хвороби Covid-19, припускаємо, що наразі в Україні недостатньо привабливих умов для прискореного виходу з кризового стану і для подолання негативних наслідків карантинних обмежень всі дії мають бути спрямовані на формування і забезпечення стійкого макроекономічного середовища.

Література:

1. Олешко А.А., Ровнягін О.В. Антикризова політика національних держав у контексті подолання соціаль-

но-економічних наслідків COVID-19. Ефективна економіка. Київ, 2020. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.9>

2. Шевченко В.Ю. Економічні шоки пандемії: основні види та наслідки. Причорноморські економічні студії. Одеса, 2020. Вип. 56. С. 21—27. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.56-3>

3. Бояринова Е.А., Дергачева В.В., Кравченко М.О., Копишинская Е.А. Аналіз прогнозів впливу пандемії коронавірусу на економіку України та сусідніх країн. Бізнес Інформ. Київ, 2020. № 7. С. 6—15. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-6-15>.

4. Дем'янчук М.А., Маслій Н.Д. Дослідження зв'язку між макроекономічними показниками розвитку країни та податковими надходженнями. Економічний форум. Луцьк, 2017. Вип. 1. С. 19—26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_1_5 (дата звернення: 05.04.2021).

5. Маслій Н.Д., Задорожнюк Н.О., Жаданова Ю.О. Дослідження сутності та структури фінансової екосистеми. Приазовський економічний вісник. Запоріжжя, 2020. Вип. 5 (22). С. 171—174. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-5-26>.

6. Майстро Р.Г., Назаренко Д.С. Антикризова стратегія України подолання негативних економічних наслідків запровадження карантину. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки). Харків, 2020. № 2. С. 115—118. DOI: <https://doi.org/10.20998/%25x>.

7. Padhan R., Prabheesh K.P. The economics of COVID-19 pandemic: A survey. Economic Analysis and Policy. Queensland, 2021. Vol. 5. P. 220—237. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.02.012>

8. Kose A., Sugavara N. Understanding the depth of the 2020 global recession in 5 charts. World Bank Group. 2020. URL: <https://blogs.worldbank.org/opendata/understanding-depth-2020-global-recession-5-charts> (дата звернення: 01.02.2021).

9. Eichenbaum M., Rebelo S., Trabandt M. The Macroeconomics of Epidemics. National bureau of economic research. NBER Working Paper. Massachusetts, 2021. № 26882. 53 p. DOI: <https://doi.org/10.3386/w26882>

10. Jorda O., Singh S., Taylor A. The longer run economic consequences of pandemics. Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers. London, 2020. URL: <https://voxeu.org/article/longer-run-economic-consequences-pandemics> (дата звернення: 10.02.2021).

11. Zhang D., Hu M., Ji Q. Financial markets under the global pandemic of COVID-19. Finance Research Letters. 2020. Vol. 36. № 101528. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101528>.

12. Kinatader H., Campbell R., Choudhury T. Safe haven in GFC versus COVID-19: 100 turbulent days in the financial markets. Finance Research Letters. 2021. № 101951. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.101951>

13. Dima B., Dima S. M., Ioan R. Remarks on the behaviour of financial market efficiency during the COVID-19 pandemic. The case of VIX. Finance Research Letters. 2021. № 101967. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.101967>.

14. Zaremba, A., Kizys, R., Aharon, D.Y. Volatility in International Sovereign Bond Markets: The role of government policy responses to the COVID-19 pandemic. *Finance Research Letters*. 2021. № 102011. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102011>.
15. Elgin C., Yalaman A. Economic policy responses to the COVID-19 pandemic: The role of central bank independence. *Economics Letters*. 2021. Vol. 204. № 109874. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2021.109874>
16. Rizwan M.S., Ahmad G., Ashraf D. Systemic risk: The impact of COVID-19. *Finance Research Letters*. 2020. Vol. 36. No 101682. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101682>.
17. Corbet S., Hou Y. G., Hu Y., Oxley L., Xu. D. Pandemic-related financial market volatility spillovers: Evidence from the Chinese COVID-19 epicentre. *International Review of Economics and Finance*. 2021. Vol. 71. P. 55—81. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iref.2020.06.022>.
18. So M.K.P., Chu A.M.Y., Chan T.W.C. Impacts of the COVID-19 pandemic on financial market connectedness. *Finance Research Letters*. 2020. Vol. 38. № 101864. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101864>.
19. Samadi A.H., Owjimehr S., Halafi Z. N. The cross-impact between financial markets, Covid-19 pandemic, and economic sanctions: The case of Iran. *Journal of Policy Modeling*. 2021. Vol. 43. Is. 1. P. 34—55. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2020.08.001>.
20. Fang J., Collins A., Yao S. On the global COVID-19 pandemic and China's FDI. *Journal of Asian Economics*. 2021. Vol. 74. № 101300. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2021.101300>.
21. Мороз О. С. Розвиток інвестиційної діяльності в Україні в умовах економічної кризи 2020 року. *Економічний простір*. Запоріжжя, 2020. № 154. С. 46—50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-8>.
22. Hu S., Zhang Y. COVID-19 pandemic and firm performance: Cross-country evidence. *International Review of Economics and Finance*. 2021. Vol. 74. P. 365—372. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iref.2021.03.016>.
23. Gutierrez-Romero, R., Ahamed, M. COVID-19 response needs to broaden financial inclusion to curb the rise in poverty. *World Development*. 2021. Vol. 138. No 105229. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105229>.
24. Ashraf B.N. Economic impact of government interventions during the COVID-19 pandemic: International evidence from financial markets. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*. 2020. Vol. 27. № 100371. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2020.100371>.
25. Гейко Т.Ю. Пріоритети розвитку підприємництва в Україні в умовах пандемії COVID-19 та в посткарантинний період. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса, 2020. № 2 (73). С. 62—71. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.2\(73\).2020.62-71](https://doi.org/10.33987/vsed.2(73).2020.62-71).
26. Лех Г.А., Ільчишин М.М., Туркало О.Я. Світовий досвід розвитку підприємств малого бізнесу. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. Львів, 2011. Вип. 21.15. С. 224—229. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_15/224_Lech.pdf (дата звернення: 10.05.2021).
27. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2021).
28. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення: 25.04.2021).
29. Національний банк України. Дані наглядової статистики. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (дата звернення: 05.05.2021).
30. Міністерство фінансів України. Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиною коронавірусом SARS CoV 2, та її наслідками. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433 (дата звернення: 01.02.2021).
31. Державна казначейська служба України. Звітність. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 20.04.2021).
32. Міністерство фінансів України. Місцевий борг та місцевий гарантований борг. URL: <https://mof.gov.ua/uk/miscevij-borg-ta-miscevij-garantovanij-borg> (дата звернення: 25.04.2021).
33. Економічна енциклопедія: в 3 т. / За ред. С.В. Морчерний. Київ: Видавничий центр "Академія", 2000. Т.1. 864 с.

References:

1. Oleshko, A. and Rovnyagin, A. (2020), "Anti-crisis policy of national states in the context of overcoming the social and economic consequences of covid-19", *Efektivna ekonomika*, vol. 4, available at: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.9> (Accessed 05 April 2021).
2. Shevchenko, V.Yu. (2020), "Economic shocks of pandemic: major types and outcomes", *Black sea economic studies*, vol. 56, pp. 21—27. doi: <https://doi.org/10.32843/bses.56-3>.
3. Boiarynova, K.O. Dergachova, V.V. Kravchenko, M.O. and Kopishynska, K.O. (2020), "Analyzing Forecasts of the Influence of the Coronavirus Pandemic on the Economy of Ukraine and the Neighboring Countries", *Business Inform*, vol. 7, pp. 6—15. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-6-15>.
4. Demianchuk, M.A. and Maslii N.D. (2017), "Study of the relationship between macroeconomic indicators of a country's development and tax revenues", *Economic Forum*, vol. 1, pp. 19—26, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_1_5 (Accessed 05 April 2021).
5. Maslii, N.D. Zadorozhniuk, N.O. and Zhadanova, Yu.O. (2020), "Study of the essence and structure of the financial ecosystem", *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 5 (22), pp. 171—174. doi: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-5-26>.
6. Maistro, R.H. and Nazarenko, D.S. (2020), "Anti-Crisis Strategy of Ukraine to Overcome the Negative Economic Consequences of Quarantine", *Bulletin of the National Technical University "KhPI". Economic sciences*, vol. 2, pp. 115—118. doi: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.2.115>.
7. Padhan, R. and Prabheesh, K.P. (2021), "The economics of COVID-19 pandemic: A survey", *Economic*

Analysis and Policy, vol. 5, pp. 220—237. doi: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.02.012>.

8. Kose, A. and Sugavara, N. (2020), "Understanding the depth of the 2020 global recession in 5 charts", World Bank Group, available at: <https://blogs.worldbank.org/opendata/understanding-depth-2020-global-recession> (Accessed: 01 February 2021).

9. Eichenbaum, M. Rebelo, S. and Trabandt, M. (2020), "The Macroeconomics of Epidemics", National bureau of economic research. NBER Working Paper, no. 26882. doi: <https://doi.org/10.3386/w26882>.

10. Jorda, O. Singh, S. and Taylor, A. (2020), "The longer run economic consequences of pandemics", Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers, available at: <https://voxeu.org/article/longer-run-economic-consequences-pandemics> (Accessed: 10 February 2021).

11. Zhang, D. Hu, M. and Ji, Q. (2020), "Financial markets under the global pandemic of COVID-19", Finance Research Letters, vol. 36, no. 101528. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101528>.

12. Kinatader, H. Campbell, R. and Choudhury, T. (2021), "Safe haven in GFC versus COVID-19: 100 turbulent days in the financial markets", Finance Research Letters, no. 101951. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.101951>.

13. Dima, B. Dima, S.M. and Ioan, R. (2021), "Remarks on the behaviour of financial market efficiency during the COVID-19 pandemic", Finance Research Letters, no. 101967. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.101967>.

14. Zaremba, A. Kizys, R. and Aharon, D.Y. (2021), "Volatility in International Sovereign Bond Markets: The role of government policy responses to the COVID-19 pandemic", Finance Research Letters, no. 102011. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102011>.

15. Elgin, C. and Yalaman, A. (2021), "Economic policy responses to the COVID-19 pandemic: The role of central bank independence", Economics Letters, vol. 204, no. 109874. doi: <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2021.109874>.

16. Rizwan, M.S. Ahmad, G. and Ashraf, D. (2020), "Systemic risk: The impact of COVID-19", Finance Research Letters, vol. 36, no. 101682. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101682>.

17. Corbet, S. Hou, Y.G. Hu, Y. Oxley, L. and Xu, D. (2021), "Pandemic-related financial market volatility spillovers: Evidence from the Chinese COVID-19 epicentre", International Review of Economics and Finance, vol. 71, pp. 55—81. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ieref.2020.06.022>.

18. So, M.K.P. Chu, A.M.Y. and Chan, T.W.C. (2021), "Impacts of the COVID-19 pandemic on financial market connectedness", Finance Research Letters, vol. 38, no. 101864. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101864>.

19. Samadi, A.H. Owjimehr, S. and Nezhad Halafi, Z.N. (2021), "The cross-impact between financial markets, Covid-19 pandemic, and economic sanctions: The case of Iran", Journal of Policy Modeling, vol. 43, is. 1, pp. 34—55. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2020.08.001>.

20. Fang, J. Collins, A. and Yao, S. (2021), "On the global COVID-19 pandemic and China's FDI", Journal of

Asian Economics, vol. 74, no. 101300. doi: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2021.101300>.

21. Moroz, O.S. (2020), "Development of investment activity in Ukraine in the context of the economic crisis of 2020", Ekonomichnyj prostir, vol. 154, pp. 46—50. doi: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-8>.

22. Hu, S. and Zhang, Y. (2021), "COVID-19 pandemic and firm performance: Cross-country evidence", International Review of Economics and Finance, vol. 74, pp. 365—372. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ieref.2021.03.016>.

23. Gutierrez-Romero, R. and Ahamed, M. (2021), "COVID-19 response needs to broaden financial inclusion to curb the rise in poverty", World Development, vol. 138, no. 105229. doi: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105229>.

24. Ashraf, B.N. (2020), "Economic impact of government interventions during the COVID-19 pandemic: International evidence from financial markets", Journal of Behavioral and Experimental Finance, vol. 27, no. 100371. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2020.100371>.

25. Heiko, T.YU. (2020), "Priorities of entrepreneurship development in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic and in the post-quarantine period", Socio-Economic Research Bulletin, vol. 2 (73), pp. 62—71. doi: [https://doi.org/10.33987/vsed.2\(73\).2020.62-71](https://doi.org/10.33987/vsed.2(73).2020.62-71).

26. Lekh, H.A., Ilchysyn, M.M. and Turkalo, O.Ya. (2011), "Global experience in the development of small businesses", Scientific Bulletin of UNFU, vol. 21.15, pp. 224—229. available at: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_15/224_Lekh.pdf (Accessed 10 May 2021).

27. State Statistics Service of Ukraine (n.d.), Statistical Information, available at: <http://www.ukr-stat.gov.ua/> (Accessed 05 May 2021).

28. The National Commission for state regulation of financial services markets (n.d.), Information on the state and development of the insurance market of Ukraine, available at: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (Accessed 25 April 2021).

29. National Bank of Ukraine (n.d.), "Data", available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision> (Accessed 05 May 2021).

30. Ministry of Finance of Ukraine (n.d.), "Foundation for the fight against acute respiratory disease COVID-19 caused by the SARS CoV 2 coronavirus and its consequences", available at: https://www.mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433 [in Ukrainian] (Accessed 02 February 2021).

31. State treasury service of Ukraine (n.d.), "Reporting", available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (Accessed 20 April 2021).

32. Ministry of Finance of Ukraine (n.d.), "Local debt and local guaranteed debt", available at: <https://mof.gov.ua/uk/miscevij-borg-ta-miscevij-garantovaniy-borg> (Accessed 25 April 2021).

33. Mocherny, S.V. (ed.) (2000), Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia], Vydavnychyj tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2021 р.